

התפתחות אישית ומעורבות חברתית-קהילתית

בחינוך העל-יסודי – תכנית תלת-שנתית

ליישום התכנית האסטרטגית של משרד החינוך

מטרה 2: חיזוק החינוך למצוינות ערכית ואזרחית

יעד 4: העמקת החינוך הרגשי, הערכי והחברתי וקידום מעורבות אישית וחברתית

תוכן העניינים

1. מבוא, מטרות, עקרונות הפעולה
 2. מבנה התכנית
 - 2.1 הממד העיוני
 - 2.1.1 למידה עיונית בימי מוקד, בסמינרים, בשעות חינוך ובשיעורים בתחומי הדעת
 - 2.1.2 ליווי ותמיכה בשעה הפרטנית
 - 2.1.3 סילבוסים ללמידה העיונית ולשעה הפרטנית
 - 2.2 ההתנסות המעשית
 - 2.2.1 התנסות מעשית אישית
 - 2.2.2 התנסות מעשית קבוצתית ("פרויקט")
 3. הערכת התלמידים
 4. המערך הארגוני להפעלת התכנית
 - 4.1 בבית הספר
 - 4.1.1 מסגרות ארגוניות להפעלת התכנית בבית הספר
 - 4.1.2 בעלי התפקידים בבית הספר ותפקידיהם בזיקה לתכנית
 - 4.2 ברשות המקומית
 - 4.3 במחוז
 5. פיתוח מקצועי
- נספח 1: מעורבות חברתית במחקר
נספח 2: הגדרת תפקיד רכז "התפתחות אישית ומעורבות חברתית"
נספח 3: הגדרת תפקיד מנהל ההתנדבות הרשותי
נספח 4: תכניות קיימות במינהל חברה ונוער ובשפ"י
- רשימת מקורות שותפים

1. מבוא

אחת ממטרות החינוך היא: "לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל" (חוק החינוך הממלכתי התשס"ד, 2004).

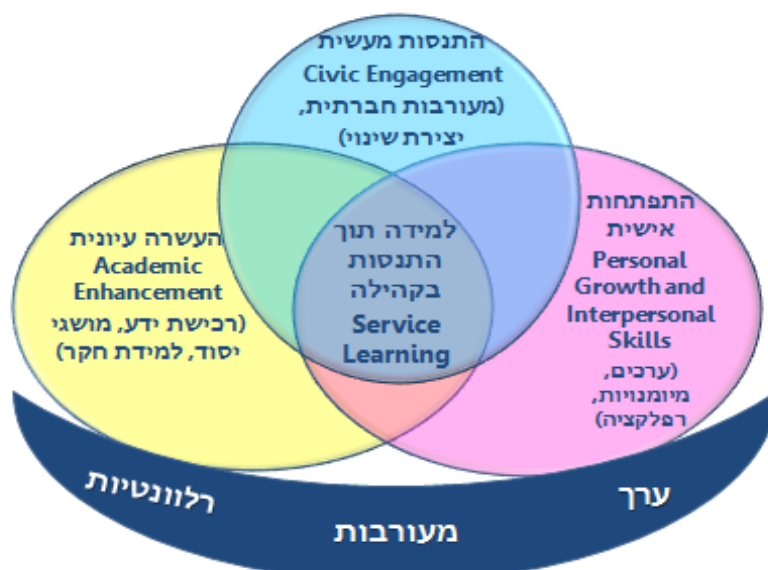
התכנית מכוונת לסייע למערכת החינוך לטפח בוגר בעל תחושת ערך ומשמעות, בעל יכולת לניהול עצמי בשיקול דעת, בעל ערכים, המסוגל לתפקד כהלכה בסביבתו החברתית, המרגיש שייכות ואחריות לקהילה, לחברה ולמדינה והמוכן ליטול חלק בעיצובן ובבנייתן.

יש רמות שונות של מעורבות חברתית – מערנות לסובב, דרך השתתפות ושיתוף ועד לעשייה למען האחר ולמען הסביבה. התכנית מחנכת להתפתחות אישית ומעורבות חברתית במעגלים הולכים ומתרחבים בהתאם לגיל הלומדים.

מחקרים מצביעים על כך שמעורבות חברתית מגבירה תחושת עצמאות ושליטה, מעלה את הביטחון העצמי ואת היכולת האישית לקחת חלק משמעותי בקבלת החלטות (סדן, 1977; פלג, 2000). מעורבות בקהילה מחזקת את החוסן הנפשי ותורמת לצמצום התנהגויות סיכוניות (הראל, 2004). מעורבות והתנדבות מעלות שאיפות להשכלה גבוהה, ומביאות לשיפור בהישגים ולהעלאת הדימוי העצמי והמוטיבציה (Johnson, Beebe, Mortimer & Snyder, 1998). חינוך למעורבות חברתית בגיל צעיר משפיע על התנדבות בעתיד ועל יחסם של בני נוער לחברה ולקהילה גם בבגרותם (Janoski, Musick & Wilson, 1998).

התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית היא פיתוח של **התכניות למחויבות אישית ולבגרות החברתית**, והיא מבוססת על הגישה הפדגוגית של **למידה מתוך שירות (service learning)** שמיושמת ברחבי העולם מראשית שנות השמונים של המאה שעברה. הגישה מקדמת תהליך של למידה משמעותית שכולל שלושה מרכיבים: **שירות קהילתי משמעותי, תהליכים מובנים של עיבוד ההתנסות ושל רפלקציה עליה ולימוד עיוני.** התכנית מיועדת להוביל תהליכים של **למידה משמעותית, להעצים את הלומד ולקדם מעורבות חברתית ואזרחית.**

מכלול התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית



מטרות התכנית

מטרת-על

לטפח בוגר עצמאי, מעורב, בעל תודעה, רגישות חברתית וחוסן נפשי, אכפתי, אחראי ורואה במעורבות החברתית ערך ודרך חיים.

מטרות התכנית

1. לעורר בתלמידים **מוטיבציה** למעורבות ולאחריות חברתית, קהילתית ואזרחית פעילה ולמיצוי אישי וצמיחה אישית בהקשר של עשייה חברתית.
2. לסייע לתלמידים ולקבוצה **בהתפתחותם האישית ובבניית זהותם החברתית והתרבותית**, על מנת לקדם תחושת ערך עצמי, שייכות ומחויבות לקהילה, לחברה ולמדינה.
3. לעודד את התלמידים לראות **במעורבות החברתית ערך** אישי וחברתי.

הנחות שעליהן התכנית מבוססת

- א. הערכים כבוד האדם, מימוש עצמי, צדק חברתי, סולידריות ומעורבות ואחריות חברתית ואזרחית הם ערכי תשתית במערכת החינוך במדינת ישראל.

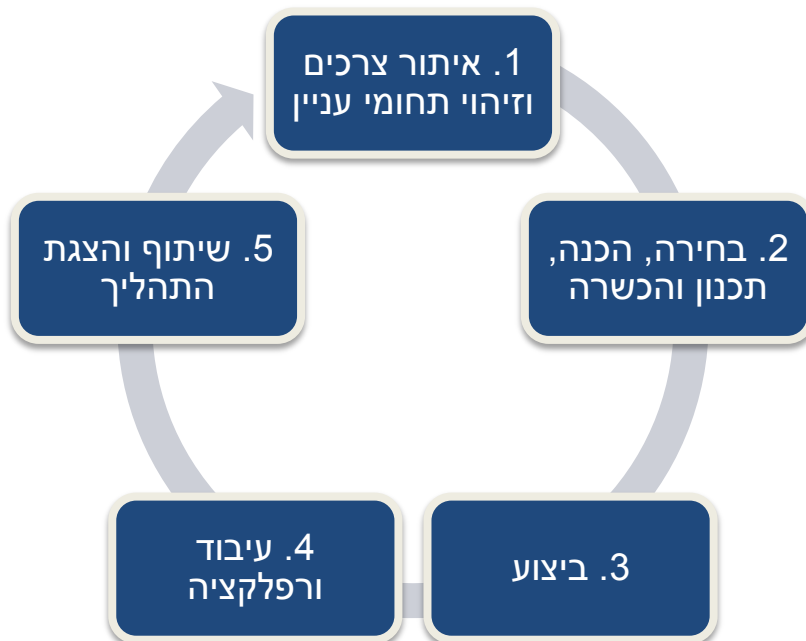
טיוטא

- ב. מעורבות חברתית פעילה תורמת לגיבוש זהותו האישית, הערכית והתרבותית של הפרט ולגיבוש זהותה של הקבוצה ותרבותה.
- ג. התנסות פעילה במצבי חיים המלווה בשיח ערכי ורפלקטיבי מקדמת למידה משמעותית על עצמי, על זולתי ועל החברה. מעורבות חברתית פעילה תורמת לתחושת ערך ומשמעות ולדימוי עצמי חיובי.
- ד. בוגר המממש את עצמו יהיה בעל מסוגלות גבוהה יותר לתרומה לחברה.
- ה. הבחירה בתחום המעורבות תהיה מבוססת על מודעות לנטיותיו של התלמיד, לצרכיו, ולרצונותיו.
- ו. מעורבות חברתית פעילה מעידה על מידה של אמפתיה ושל רגישות כלפי הזולת המתורגמות לעשייה.
- ז. הצבת מטרות התכנית ויעדיה בסדר עדיפות מרכזי בבית הספר ויצירת אווירה בית ספרית תומכת יסייעו לטיפוח בוגר מעורב חברתית.
- ח. החינוך למעורבות חברתית הוא חלק אינטגרלי מהעשייה היומיומית בבית הספר, והוא דורש שותפות פעילה של כל בעלי התפקידים: מנהלים, רכזים חברתיים, רכזים פדגוגיים, יועצים, מחנכים, מורים מקצועיים, הורים וגורמים בקהילה.

עקרונות הפעולה שביסוד התכנית

- למידה פעילה אגב התנסות מתמשכת בעשייה משמעותית במצבי חיים שונים – למידה חברתית.
- הקניית מיומנויות אישיות, בין-אישיות וחברתיות כבסיס להתפתחות אישית וכהכנה לתפקוד הולם בחברה.
- מתן מענים לצרכים בקהילה.
- רפלקציה ועיבוד המשמעות הערכית של המעורבות החברתית לתלמיד, לקהילה ולחברה – במטרה לטפח רגישות לצורכי הזולת ומצוינות חברתית, ובחתיירה להתנדבות כאורח חיים.
- בחירה בתחום התנדבות על-פי תחומי עניין ועל-פי כישרון – בחתיירה להתאמה אישית לכל תלמיד ולמתן הזדמנות לחיזוק תחושת המסוגלות והערך העצמי, לביטוי אישי ולמימוש עצמי, לגילוי מנהיגות ויזמות חברתית.
- אינטגרטיביות – שילוב הנושא בתחומי הדעת, בשעות פרטניות, בשעות חינוך ובחיים בבית הספר בכלל.
- שותפות – אחריות חינוכית של כל אנשי החינוך לליווי התלמידים בפעילותם מבוקר עד ערב ברצף, בבית הספר ובקהילה.
- פיתוח מקצועי מתמיד של כל הגורמים המשתתפים בתכנית.

התהליך החינוכי



2. מבנה התכנית

ייחודה של התכנית הוא בשילוב של התנסות מעשית במעורבות חברתית עם למידה עיונית, ערכית ורגשית בכיתה ובקבוצה הפרטנית.

מסגרות פעילות	כיתה י' – אני והקהילה	כיתה י"א – אני והחברה	כיתה י"ב – אני והמדינה
ממד מעשי			
התנסות מעשית אישית	60 שעות	30 שעות	יזום וביצוע של פרויקט חברתי, אישי או קבוצתי
התנסות מעשית קבוצתית (פרויקט)	30 שעות המחולקות ל: 21 שעות זמן מורה תלמיד ללמידה עיונית 9 שעות זמן תלמיד לביצוע הפרויקט	30 שעות המחולקות ל: 9 שעות זמן מורה תלמיד ללמידה עיונית 21 שעות זמן תלמיד לביצוע הפרויקט	30 שעות המחולקות ל: 3 שעות זמן מורה תלמיד ללמידה עיונית 27 שעות תלמיד לביצוע הפרויקט
ממד עיוני			
סמינרים, ימי מוקד, שיעורים בכיתה ערכים, מושגי יסוד, מיומנויות, העשרה	מומלץ עד ס"ה 30 שעות ולא פחות מ-27 שעות בשנה הכוללות: - עד 6 שעות חינוך - עד 21 שעות מתוך הפרויקט	מומלץ עד ס"ה 30 שעות ולא פחות מ-15 שעות בשנה הכוללות: - עד 6 שעות חינוך - עד 9 שעות מתוך הפרויקט	מומלץ עד ס"ה 30 שעות ולא פחות מ-9 שעות בשנה הכוללות: - עד 6 שעות חינוך - עד 3 שעות מתוך הפרויקט
הכשרת התלמידים להתנסות מעשית באחריות מקום ההתנסות המעשית	היקף השעות תלוי במקום ההתנסות המעשית	היקף השעות תלוי במקום ההתנסות המעשית	היקף השעות תלוי בפרויקט ובמקום ההתנסות המעשית
שעה פרטנית ליווי ותמיכה של מורה עם קבוצה קטנה (עד 5 תלמידים) לרפלקציה ולעיבוד ההתנסות	1 שעה פרטנית לכל מורה	1 שעה פרטנית לכל מורה	1 שעה פרטנית לכל מורה

2.1 הממד העיוני

בלב התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית עומדת **ההתנסות המעשית** במעורבות חברתית במשימות שונות – חלקן אישיות וחלקן קבוצתיות. אולם, ההתנסות המעשית איננה עומדת בפני עצמה. על מנת לייצר תהליכים של למידה משמעותית, הכוללים עיבוד ורפלקציה, יש ללוות את ההתנסות במעטפת של פעילויות חינוכיות המחולקות לשלושה שלבים:

- פעילויות **הכנה** לביצוע משימות ההתנסות המעשית.
- פעילויות **ללווי** ההתנסות המעשית במהלך ביצוע המשימות.
- פעילויות **לסיכום ולרפלקציה** לאחר סיום ביצוע המשימות.

הממד העיוני בתכנית כולל **שלושה** מרכיבים חיוניים: **למידה בכיתה, ליווי ותמיכה בקבוצה פרטנית, הכשרה לתפקידי ההתנסות המעשית.**

2.1.1 למידה עיונית בימי מוקד, בסמינרים, בשעות חינוך ובשיעורים

בתחומי הדעת (מומלץ 30 שעות שנתיות לפחות, הכוללות את השעות העיוניות מתוך

השעות המוקצבות לפרויקט, וכן 6 שעות חינוך בכל שכבת גיל)

הפעילויות בימי המוקד ובשיעורים בכיתה יתמקדו בחמישה נושאים מרכזיים שהם תשתית למעורבות החברתית:

- א. דיון משמעותי **בערכים** העומדים בבסיס המחויבות החברתית. השיח הערכי חיוני להבניית המשמעות והחשיבות של המעורבות החברתית המעשית.
- ב. **הכנה** לקראת המעורבות החברתית: מודעות עצמית לכישורים, לנטיות וליכולות ולמוטיבציה למעורבות חברתית, וכפועל יוצא מכך – התנסות בתהליך קבלת החלטות לשם בחירת מקום ההתנסות והתפקיד.
- ג. פיתוח **מיומנויות אישיות, בין אישיות וחברתיות** (כגון: מודעות עצמית, ויסות רגשי, ניהול עצמי, הקשבה, תקשורת בין-אישית, אמפתיה, איתור צרכים, תיעוד ועוד), שתשרתנה את התלמידים הן בטווח הקצר – במהלך הפעילות המעשית, הן בטווח הארוך – בחייהם הבוגרים.
- ד. **העשרת הידע** של התלמידים בנושאים ובתחומי תוכן רלוונטיים.
- ה. **סיכום ההתנסות המעשית**, שיתוף והצגת התהליך בפני הסביבה החינוכית.

בכיתה י', יודגשו מושגים ונושאים הקשורים **לקהילה**: למידה על מבנה הקהילה ועל מאפייניה, הכרת הקהילה הספציפית – כוחותיה, צרכיה והיחסים בין קבוצות שונות בה, מקומו של הפרט בבניית הקהילה, חיבור בין צורכי הפרט לצורכי הכלל וכדומה. כמו כן יודגש נושא היותו של התלמיד חלק מהקהילה, המפתח

טיוטא

את זהותו כמעורב בקהילה וכמגלה אחריות לנעשה בה בהתמודדותו עם מצבי חיים שונים ובהפעלת שיקול דעת בבחירותיו ובפעילותו.

בכיתות י"א-י"ב יילמדו מושגים ונושאים הקשורים לאופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: רב-תרבותיות, חברה אזרחית, מינהל ציבורי ועוד. תכנים אלה יילמדו הן במסגרות הזמן המיועדות לתכנית להתפתחות אישית ולמחויבות חברתית, הן בשיעורים בתחומי הדעת השונים (כגון: פסיכולוגיה, סוציולוגיה ולימודי חברה, אזרחות, היסטוריה, תנ"ך, תושב"ע, הלכה ומחשבת ישראל).

בכיתות אלה, הלמידה תתמקד בפיתוח המוטיבציה והמסוגלות של התלמידים לזהות צרכים בחברה הישראלית וליזום מענים להם. התלמידים ימשיכו לפתח את זהותם בהתמודדות במצבי חיים בלתי-שגרתיים ובמצבי קונפליקט ואי-ודאות במגמה לפתח את יכולתם לניהול עצמי ולהכוונה עצמית ולחזק את אחריותם החברתית.

תינתן אפשרות – לתלמידים הבוחרים בכך ובהתאם לשיקולים של הצוות החינוכי – להרחיב את הלמידה העיונית באמצעות עבודת חקר או מטלות ביצוע.

2.1.2 ליווי ותמיכה בשעה פרטנית שבועית

הליווי של בני הנוער בתהליך והתמיכה בהם לאורך התהליך, **הכרחיים** להצלחתם לבצע את תפקידי המעורבות החברתית בהתמדה וביעילות ולהפיק מהם למידה משמעותית.

בני הנוער זקוקים להכנה ולהכשרה לתפקידים השונים וכן **לליווי צמוד במהלך תקופת ההתנסות**. הם זקוקים לאוזן קשבת, לתמיכה ולעידוד, לסיוע בפתרון בעיות ולהדרכה בחשיבה רפלקטיבית על אודות ההתנסויות שלהם. **העיבוד הרפלקטיבי הוא שמקדם את הלמידה האישית והחברתית הנלווית למעשה המעורבות החברתית, והוא הבסיס להפנמת הערכים אחריות, נתינה, סובלנות, סימפתיקה, אמפתיקה ורגישות לצורכי הזולת.**

המפגשים השבועיים בקבוצות קטנות (עד חמישה תלמידים) בהנחיית **מורה חונך קבוע (מחנך או מורה מקצועי)** יאפשרו לבני הנוער לשתף את חבריהם גם בהצלחותיהם וגם באתגרים שהם מתמודדים אתם.

עקרונות ליישום בשעות הפרטניות:

- חיבור אישי, רגשי וערכי לעולמם של התלמידים.
- הבנייה מכבדת של המפגשים הכוללת הקפדה על זמן ועל מקום קבועים ועל קשר מתמשך עם מבוגר משמעותי.
- יחס פתוח, מכיל ומקבל כלפי התלמידים וכלפי התנסויותיהם ברצון להגיע להבנות אישיות.
- עיבוד ההתנסויות במשימות המעורבות החברתית אגב קישורן למשימות חיים נוספות של תלמידי תיכון ולהשלכותיהן על חייהם כבוגרים.

טיוטא

בשעות הפרטניות יעסקו בנושאים אלה:¹

בניית קבוצה, תיאום ציפיות, יצירת אמון, מיומנויות הקשבה.

- רפלקציה על הפעילות והפקת לקחים, התמודדות עם קשיים, ניתוח אירועים, פתרון קונפליקטים, ניהול זמן.
- דרכים לתיעוד ההתנסות המעשית ולהכנת מטלת הסיכום.
- הרחבת הידע בתחומי ההתנסות המעשית.

בבתי ספר שבמסגרת "עוז לתמורה" מומלץ שכל תלמיד ישובץ במסגרת שעות פרטניות שייעודו לליווי התלמידים במעורבות החברתית. בתי ספר שאינם במסגרת עוז לתמורה יבנו מסגרות ליווי מקבילות.

2.1.3 סילבוסים ללמידה העיונית ולשעה הפרטנית

סילבוס ל-30 שעות עיוניות בימי מוקד, בסמינרים, בשעת מחנך ובתחומי הדעת לכיתה י' – בפיתוח, יימסר עד סוף מאי 2014.

סילבוס לשעה הפרטנית בכיתה י' – כנ"ל.

סילבוס לכיתות י"א-י"ב – בפיתוח, יימסר במהלך שנת תשע"ה.

¹ אפשר להיעזר במערכי פעילות המופיעים [בחוברת תעודת הבגרות החברתית](#), עמ' 33-85.

2.2 ההתנסות המעשית

ההתנסות המעשית ניצבת בלב התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית. בהתנסות המעשית, התלמידים מתנסים בעשייה בבית הספר, בקהילה ובמדינה, במגמה לפתח בהם מודעות לחשיבות שילוב המעורבות החברתית באורח חייהם כבוגרים.

ההתנסות המעשית תורכב מהתנסות **אישית** – במקום שיבחר התלמיד (במידת האפשר), ומהתנסות **קבוצתית** – בבחירה של קבוצת תלמידים ובתכנון וביצוע של הקבוצה כולה.

ההתנסות תתנהל במעגלים הולכים ומתרחבים – בהתאם לגיל הלומדים, ליכולותיהם ולסוג הפעילות שבה בחרו.

הציפייה היא שבבית הספר היסודי המעורבות החברתית תתמקד **במעגל השייכות הראשון** – הכיתה ובית הספר, המרחב החברתי הבין-אישי והקבוצתי. ההתנסות תהיה **במילוי תפקידים בכיתה, בשכבה ובבית הספר**.

בחטיבת הביניים, ההתנסות תתבטא בעיקר בבית הספר אך ישולבו בה מבצעים בקהילה.

בכיתה י', הפעילות והלמידה יתמקדו **במעגל השייכות השני** – במרחב הקהילתי. ההתנסות תהיה בפעילות בבית הספר, בקהילה, בשכונה, ביישוב ובארגונים השייכים למגזר הציבורי והשלישי.

בכיתות י"א-י"ב, יודגש **מעגל השייכות השלישי** – המרחב האזרחי. ההתנסות תהיה בפעילות הקשורה לרשויות המוניציפליות, לארגונים ארציים ולמוסדות השלטון ברמה הארצית.

קריטריונים להתנסות מעשית

1. התנסות שמגמתה **תרומה** לאחר (למעט למשפחה הפרטית), לקהילה או למדינה, ושהיא אינה מתוגמלת חומרית.
2. מקומות ההתנסות יעמדו בדרישות נוהל אישור והסדרה של מקומות התנדבות לנוער, כמוגדר **בחוזר מנכ"ל תשע"ב/ב 6 א, סעיפים 7.9-7, נספח 2-3**. נוהל הסדרה מעודכן אמור להתפרסם בקרוב.
3. ההתנסות תהיה במקום ובתחום שבהם מתאפשרת **פעילות רצופה לאורך השנה**.
4. כל התנסות מעשית, ובכללה התנסות מעשית המשולבת בלמידת תחומי הדעת, תכלול, **מעבר לנדרש**

בלמידת תחום הדעת ובתוספת לכך:

- א. היכרות עם מאפייני אוכלוסיית היעד.
- ב. קשר מתמשך עם אוכלוסיית היעד לאורך תקופה.
- ג. פעילות משותפת עם אוכלוסיית היעד.
- ד. תיעוד של תהליך ההתנסות המעשית ביומן מסע.

5. הצוותים החינוכיים בבית הספר ובמקום ההתנסות יכשירו את התלמיד לתפקיד ויפעילו מערך תמיכה וליווי שיאפשר לתלמיד להתמודד עם המוטל עליו ולהתפתח במקום ההתנסות.
6. בכיתות י'-י"א, התלמיד יפעל גם בהתנסות אישית וגם בהתנסות קבוצתית. בכיתה י"ב, התלמיד יתנסה בפרויקט אישי או קבוצתי.

חלוקת השעות של ההתנסות המעשית – האישית והקבוצתית

כיתה י"ב	כיתה י"א	כיתה י'	
	30 שעות	60 שעות	התנסות מעשית אישית
30 שעות ייזום וביצוע של פרויקט חברתי, אישי או קבוצתי המחולקות ל: 3 שעות זמן מורה תלמיד ללמידה עיונית 27 שעות תלמיד לביצוע הפרויקט	30 שעות המחולקות ל: 9 שעות זמן מורה תלמיד ללמידה עיונית 21 שעות זמן תלמיד לביצוע הפרויקט	30 שעות המחולקות ל: 21 שעות זמן מורה תלמיד ללמידה עיונית 9 שעות זמן תלמיד לביצוע הפרויקט	התנסות מעשית קבוצתית ("פרויקט")

2.2.1 התנסות מעשית אישית

התנסות מעשית אישית היא פעילות של תלמיד יחיד למען יחיד או למען קבוצה. יתרונה של ההתנסות האישית הוא בהיותה מפתחת יכולת התמדה ואחריות אישית. אפשר להמשיך באותה התנסות במשך שנתיים או שלוש שנים ואפשר לשנות את סוג ההתנסות בכל שנה – על-פי שיקול הדעת של התלמיד ושל הצוות החינוכי.

- בשכבת י' – ההתנסות האישית היא בהיקף של 60 שעות בשנה.
- בשכבת י"א – ההתנסות האישית היא בהיקף של 30 שעות בשנה.
- בשכבת י"ב – ההתנסות האישית נתון לבחירתו של התלמיד.

עקרונות פעולה להתנסות מעשית אישית

- בחירה מתוך היצע – ההתנסות המעשית האישית מאפשרת לכל תלמיד לבחור את תחום הפעילות ואת טיב הפעילות מתוך היצע קיים, בהלימה לצרכיו, לנטיותיו ולכישוריו האישיים.
- תהליכיות והתמדה לאורך זמן – ההתנסות המעשית מתקיימת במשך שעתים בשבוע לפחות – לאחר שעות הלימודים, לאורך כל השנה ובזמן קבוע.

דוגמות	זירת הפעולה
<ul style="list-style-type: none"> חונכות אישית וקבוצתית (לימודית, חברתית, תרבותית) פעילות תרבותית (כגון מספרי סיפורים) מסלולי מנהיגות צעירה: מועצת תלמידים, מד"צים, מש"צים עמיתים, מגשרים, נאמני ניקיון 	בבית הספר
<ul style="list-style-type: none"> הדרכה בתנועות נוער הדרכה בתחומי עניין: תרבות, אמנות, ספורט חונכות בבתי ספר אחרים ובקהילה עמיתים בקהילה (למניעת התנהגויות סיכון) עזרה לאוכלוסיות ייחודיות: בתי אבות, גמ"חים, מעונות יום, צהרונים שירות חירום והצלה מפגשים אישיים – בין-דוריים ובין-תרבותיים 	בקהילה / ברשות המקומית

2.2.2 התנסות מעשית קבוצתית ("פרויקט")

- ההתנסות בפרויקט מתארגנת על-ידי קבוצה, ומשולבת בה למידה עיונית סדנתית משותפת. הפעילות יכולה להתבצע על-ידי כל הקבוצה, חלקה או בודדים מתוכה.
- הפרויקט מאפשר לתלמידים לבחור בתחום ההתנסות וליזום את נושא ההתנסות.
- הפרויקט מאפשר לתלמידים לפעול בצוות ולחזק מיומנויות של יזמות ושל מנהיגות.
- בכיתה י', יוקדש זמן רב יותר להכנה העיונית, כולל פיתוח כלים ראשוניים ליזמות חברתית.
- בכיתות י"א וי"ב, מצופה מהתלמידים ליזום את הפרויקט ולהשפיע על החלטות הנוגעות לתכנון ולביצועו.

עקרונות פעולה להתנסות קבוצתית ("פרויקט")

- 30 שעות בכל שנה (י"י"ב), חלקן עיוניות וחלקן מעשיות.
 - לפחות שלושה תלמידים בקבוצה.
 - הרכב הקבוצה: מתוך כיתת האם / מכיתות שונות / מבתי ספר שונים.
 - קבוצת התלמידים תבחר יחד את תחום הפעילות בהלימה לצורכי הקבוצה, לנטיות חבריה ולכישוריהם.
 - קבוצת התלמידים תאתר צרכים בבית הספר, בקהילה, ברשות המקומית או במדינה ותיזום פעילות מותאמת כמענה לצורך שזוהה.
 - הפעילות תתבצע לאורך השנה או בפרויקטים חד-פעמיים, בהלימה לפרק הזמן המוקצב לפרויקט הקבוצתי.
- יתרונה של ההתנסות הקבוצתית הוא בהיותה מפתחת לכידות קבוצתית סביב משימה משותפת. מחקרים מוכיחים שאינטראקציה חברתית סביב תחום עניין משותף מגבירה את הסולידריות ואת השייכות החברתית ומעודדת ערבות הדדית בין חברי הקבוצה.

תחומי התנסות מוצעים

דוגמות	זירת ההתנסות
<ul style="list-style-type: none"> • ייזום, תכנון והפקה של אירועים בית ספריים • הקמת מרכזי למידה • פעילות בעקבות עבודות חקר 	<p>בבית הספר</p>
<ul style="list-style-type: none"> • קיימות ואיכות הסביבה • מפגשים בין אוכלוסיות שונות 	<p>בקהילה / ברשות המקומית</p>
<ul style="list-style-type: none"> • קידום נושאים חברתיים • עבודה בחקלאות 	<p>במדינה</p>
<ul style="list-style-type: none"> • פיתוח אתרים, כתיבת תוכן • פיקוח חברתי – "שומרי סף" 	<p>ברשת</p>

3. הערכת התלמידים

מרכיבי הערכה

- נוכחות והתמדה בביצוע
- איכות הביצוע
- השתתפות בהכשרה ובלמידה
- תיעוד וסיכום – יומן מסע
- אופציה לבחירה – עבודת חקר או מטלת ביצוע

פרק ההערכה יושלם בהמשך

4. המערך הארגוני להפעלת התכנית

המערך הארגוני כולל כמה מישורי פעולה בבית הספר וברשות המקומית ובנוי על עיקרון השותפות והתיאום. המערך מושתת על הסכמה של כל הגורמים על ערכי היסוד של התכנית ועל ההכרה בנחיצות שיתוף הפעולה בין כל הגורמים לצורך הצלחתה של המעורבות החברתית של הנוער בקהילה ובבית הספר.

4.1 בבית הספר

הצוות הבית ספרי אחראי על התהליך החינוכי, על הכוונת התלמידים להתנסות מעשית ועל שיבוצם בה, על ליווי התלמידים במהלכה ועל הלמידה העיונית. שילוב מרב חברי הצוות החינוכי בהפעלת התכנית חשוב ליצירת אווירה חברתית תומכת ולעידוד התלמידים בפעילותם. מנהל בית הספר יפעל לעודד את חברי הצוות להשתלב בפעילות החינוכית ולבקר את התלמידים במקומות ההתנסות המעשית.

4.1.1 מסגרות ארגוניות להפעלת התכנית בבית הספר

צוות היגוי

לצורך הפעלת התכנית, יוקם **צוות היגוי** בית ספרי בראשות מנהל בית הספר. בצוות יהיו חברים רכז התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית, שייקרא רכז מעורבות בית ספרי; רכז החינוך החברתי-קהילתי; יועצת; רכז פדגוגי ונציגים נוספים של הצוות החינוכי בהתאם להחלטת בית הספר, וכן נציגות הורים ומועצת התלמידים. מומלץ לצרף לצוות גם את מנהל ההתנדבות הרשותי.

הצוות יהיה אחראי על בניית תכנית ההיערכות של בית הספר להפעלת התכנית. אחריותו כוללת:

- איתור מורים חונכים, הדרכתם ומינוים לתפקיד.
- בניית מערך הדרכה וליווי למחנכים ולמורים החונכים.
- קביעת לו"ז לימי מוקד ולימי שיא לאורך השנה.
- אישור מאגר מקומות התנסות בבית הספר ובקהילה.
- בניית מערך הסברה להורים ולתלמידים.
- ניהול מעקב אחר התנסות התלמידים במאגר מידע ממחושב
- בניית מערך להערכה ולבקרה.
- הקצאת משאבים לפרויקטים, לימי מוקד ולפעילות הערכה.
- עידוד למצוינות

צוות להפעלה וליישום

את צוות ההפעלה יוביל רכז המעורבות, ויהיו חברים בו רכזי השכבות, היועצות ורכזי מקצוע. באחריות הצוות להפעלה וליישום:

1. לגבש מסגרות ודרכי פעולה להדרכה ולליווי של המחנכים והמורים החונכים.
2. לשבץ תלמידים להתנסויות בהתאם לשיקול הדעת של הצוות ולבקשות התלמידים.
3. להנחות את הצוות הבית ספרי בהתאם להחלטות צוות ההיגוי.
4. לתמוך בצוות המלווה בהתמודדותו עם קשיים בהפעלת התכנית. מומלץ לאפשר לצוות להיפגש אחת לשבועיים במהלך שעות הלימודים.

צוות לחינוך חברתי-ערכי-קהילתי

תפקידם של בעלי התפקידים בחינוך החברתי-ערכי-קהילתי הוא לקדם את החינוך החברתי בהלימה ליעדי משרד החינוך, הבעלות והרשות המקומית ובהלימה למדיניות הבית-ספרית.

בראש הצוות עומד הרכז החברתי-ערכי-קהילתי, שהוא חבר בצוות הניהול של בית הספר ושותף בגיבוש התפיסה החינוכית-ערכית. בצוות לחינוך חברתי-ערכי-קהילתי בבית הספר חברים רכז החינוך החברתי, רכז המעורבות החברתית, מנחה מועצת התלמידים ורכז טיולים.

צוות החינוך החברתי-ערכי-קהילתי עוסק בתכנים ערכיים-חברתיים בהתאם לאבני היסוד של התכנית החברתית-קהילתית: **סולידריות ואחריות חברתית, טיפוח מנהיגות נוער, קהילתיות, טיפוח זהות יהודית וישראלית** – במגזרים הערבי והדרוזי הצוות עוסק בטיפוח זהות ערבית ודרוזית – **חינוך לאורח חיים דמוקרטי ומחויבות למדינת ישראל**. כן הצוות יוזם פעולות מגוונות המאפשרות לתלמיד לברר לעצמו את מערכת הערכים שלו ולבחון את יישומם במציאות.

בית הספר והקהילה הם בין הזירות המרכזיות שבהן אפשר לקדם את מימושם של ערכים בחיי היומיום ולעודד את התפתחותם של אזרחים מעורבים, שותפים ואכפתיים. הבירור הערכי הנעשה במסגרת החינוך החברתי-ערכי-קהילתי עוסק בצורכי ההווה ובצורכי העתיד, בצורכי הפרט ובצורכי הכלל, בערכים המחייבים גישה ביקורתית, וביחס שבין הכרה בערכים לבין מימושם הלכה למעשה. ההתמודדות עם סוגיות אלה מסייעת לתלמיד לגבש לעצמו סולם ערכים שיאפשר לו להכריע במגוון מצבי חיים ושיתרום לצמיחתו החברתית.

טיוטא

התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית היא נדבך חשוב ומרכזי בתכנית החברתית קהילתית. לפיכך כל צוות החינוך החברתי יתמוך בהטמעת התכנית וביישומה בבית הספר ובקהילה. על הרכז החברתי-ערכי-קהילתי לגייס את כל הצוות החינוכי לתמיכה ולעזרה לרכז המעורבות בהתאם לצורך.

צוות ייעוץ

הייעוץ החינוכי נועד לסייע לתלמיד כפרט ולבית הספר כמערכת חברתית-ארגונית להגיע לתפקוד מיטבי ולמיצוי מרבי של יכולתם מתוך רווחה נפשית ובאווירה תומכת ומקבלת.

הדרכת היועץ את הצוות החינוכי נועדה לקדם את יכולת המורים לקיים שיח רגשי עם תלמידיהם באמצעות חיזוק תחושת המסוגלות וחיזוק המיומנויות לניהול שיח חופשי.

באחריות צוות הייעוץ:

1. לסייע למורים ללמוד מהתנסויותיהם ומחוויותיהם ולהשתמש בלמידה זו לצורך הנחיית התלמידים לרכישת כישורי חיים.
2. לבסס מיומנויות תשתית – השונות ממיומנויות ההוראה – לצורך הנחיית התלמידים.
3. להקנות כלים לניהול שיח בלתי-מתוכנן המתפתח מתוך התכנים העולים בכיתה.
4. לפתח במורים יכולת לאתר תלמידים הזקוקים לשיחה ולהתערבות פרטנית.

4.1.2 בעלי התפקידים בבית הספר ותפקידיהם בזיקה לתכנית

• מנהל בית הספר

יעמוד בראש ועדת ההיגוי הבית ספרית לתכנון התכנית וליישומה.

באחריותו:

1. להקצות משאבי זמן במערכת השעות לניהול מערך להדרכת המורים והתלמידים ולתמיכה בהם.
2. למנות בעל תפקיד מטעמו שיתכלל את הפעילות.
3. להבטיח הליך תקין של רישום מצבת התלמידים.
4. להבטיח הליך תקין של הערכת התלמידים.
5. לאפשר לכל מורה לשמש חונך במסגרת השעה הפרטנית.

טיוטא

• רכז התכנית להתפתחות אישית ולמחויבות חברתית

(ראה נספח 2: הגדרת תפקיד הרכז)

מנהל בית הספר ימנה רכז לתכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית, באישור מפקח מינהל חברה ונוער. בבתי ספר שבהם פעלה עד כה תכנית המחויבות האישית, מומלץ למנות את רכז המחויבות האישית המתפקד בפועל לתפקיד זה.

1. הרכז ימונה לאחר שסיים הכשרה לתפקיד בהיקף של 60 שעות.
2. הרכז אחראי לתכלול ההיבטים הפדגוגיים והארגוניים של הפעלת התכנית בשכבות י"ב וליישומם. בבתי ספר שש שנתיים, הרכז יפעל לקידום הנושא בשכבות ז'-ט'.
3. הרכז אחראי לאיתור מקומות התנסות בבית הספר.
4. רכז התכנית יהיה חבר בצוות ההיגוי לחינוך חברתי-ערכי-קהילתי בבית הספר, שאותו מוביל הרכז לחינוך חברתי-ערכי-קהילתי בבית הספר.
5. הרכז ישתתף בפורום יישובי או מחוזי של רכזי מעורבות.
6. שעות העסקת הרכז בהתאם להוראות שימסרו בחוזר מנכ"ל.

• רכז לחינוך חברתי-ערכי-קהילתי

עומד בראש צוות החינוך החברתי-ערכי-קהילתי בבית הספר, שותף בצוות ההיגוי ותומך בהפעלת התכנית בבית הספר.

באחריותו:

1. לתמוך בהדרכת הצוות החינוכי לעידוד יוזמות של תלמידים.
2. ליצור חיבורים בין כלל התכניות החינוכיות המתקיימות בבית הספר לבין תכנית ההתפתחות האישית והמעורבות החברתית.
3. לקדם הקמת מסגרות למנהיגות צעירה ומעורבת בבית הספר.
4. להקים קבוצת מנהיגות צעירה (ממ"צים) בהנחיית רכז המעורבות לתמיכה בהפעלת התכנית בבית הספר.
5. לעזור לרכז המעורבות בשיווק ובפרסום העשייה, כולל עזרה בארגון טקסי הצדעה לתלמידים מצטיינים בתחום ועוד.
6. לעזור לרכז המעורבות בקיום פעילות הסברה בקרב ההורים והקהילה.

• **יועצים**

שותפים בצוות ההיגוי ותומכים בהפעלת התכנית בבית הספר במבנים ארגוניים מתאימים.

1. היועצים, עם הרכז לחינוך חברתי-ערכי-קהילתי ועם רכז המעורבות, ינחו את הצוות החינוכי להבניית שיח רפלקטיבי, להגברת המסוגלות העצמית של התלמידים ולהנחיית התלמידים לרכישת מיומנויות הנדרשות לביצוע משימות המעורבות החברתית ולהתמודדות מיטבית עמן.
2. במקרים מסוימים, בשל צרכים מיוחדים או בשל קשיים שיעלו תלמידים מסוימים, היועצים יהיו מעורבים בשיקול הדעת בנוגע להתאמת מקום הפעילות לתלמיד, ילוו את התלמיד לאורך הפעילות ויתמכו בו פרטנית.
3. היועצים יעודדו תלמידים להתנסות בהובלת קבוצות עמיתים בנושאי "כישורי חיים" (כדוגמת עמיתי סמים ואלכוהול), וילוו התנסות זו מקצועית.

• **מורים חונכים**

מורה חונך הוא כל מורה (מחנך או מורה מקצועי) המעוניין ללוות תלמידים בתכנית במסגרת השעה הפרטנית. החונך אמור להנחות קבוצה של עד חמישה תלמידים. בבתי הספר שב"עוז לתמורה", החניכה תתבצע בשעה הפרטנית. בבתי ספר שאינם ב"עוז לתמורה", מנהל בית הספר יבנה מערך ליווי תומך לתלמידים.

באחריות המורה החונך:

1. לקיים שיח רפלקטיבי עם התלמידים אחת לשבוע על מנת ללוות אותם ולתמוך בהם.
2. לסייע להם לעבד את ההתנסות המעשית, לתעד אותה ולהסיק ממנה לעתיד.
3. להעריך את עשיית התלמידים על-פי הקריטריונים שנקבעו.
4. להעביר את הערכתו את התלמידים שבקבוצתו למחנך לגיבוש הערכה מסכמת.

• **רכזי שכבות**

רכז השכבה יפעל למימוש התכנית הבית ספרית בעזרתו של רכז המעורבות. הרכז יכיר את התכנית, את עקרונותיה ואת הדרכים להפעלתה.

באחריותו:

1. להשתתף בצוות להפעלה וליישום לגיבוש דרכי פעולה.
2. ללוות את צוות המחנכים בהפעלת שיעורי החינוך.
3. לתכנן ולהפעיל ימי מוקד ופעילויות תומכות לתכנית בשיתוף עם רכז המעורבות.
4. להנחות את צוות המחנכים להערכת התלמידים.

• **מחנכים**

למחנך הכיתה תפקיד חינוכי-ערכי ומנהלי-ארגוני מרכזי. הוא משמש גורם המתאם בין הצרכים של התלמידים כפרטים וכקבוצה לבין המערכת החינוכית הרחבה, בד בבד עם היותו חולייה מקשרת בין בית הספר, המשפחה והקהילה. למחנך תפקיד משמעותי בבניית הכיתה כמסגרת חברתית אכפתית וכשדה טבעי להתנסות בתהליכים חברתיים. מחנך משמעותי בכיתתו מאתגר את תלמידיו ומנחה דיונים שמטרתם לסייע לתלמידיו להבין את המתרחש בכיתה ובבית הספר אגב עיבוד ההתנסויות שלהם וגיבוש עמדות המושתתות על רגישות לזולת ועל חשיבה ערכית, מוסרית וחברתית. למחנך משקל רב בעיסוק בנושאים אקטואליים ערכיים שחיי היומיום מזמנים – בהתחשבות בגיל התלמידים ובמעגלי השייכות שלהם.

באחריות המחנכים:

1. להנחות את התלמידים על-פי הסילבוס העיוני בשעת החינוך, בימי מוקד ובסמינרים.
2. לסייע לתלמידים בבחירת מקום התנסות ולהיות שותף בשיבוץ התלמידים.
3. לבקר את תלמידיו במקום ההתנסות לשם חיזוק הקשר והחוויה החינוכית – מומלץ.
4. לפעול בתיאום עם המורים החונכים לשם תמיכה בתלמידים וקידום ההתפתחות האישית שלהם וכן להערכתם.
5. לחנוך קבוצת תלמידים בנוסף לתפקידם כמחנכים – מומלץ.

• **רכז פדגוגי, רכזי מקצוע, מורים לתחומי הדעת**

לאחר הכרת התכנית ועקרונותיה, הרכז הפדגוגי, רכזי המקצוע והמורים לתחומי הדעת יזהו ערוצים אפשריים לשילוב ההתנסות הפרטנית והקבוצתית בלמידת תחומי הדעת, כולל העשרת הידע, עידוד יוזמות של תלמידים ושל מורים, ושילוב למידת חקר בהתנסות המעשית.

4.2 ברשות המקומית

הקהילה הגיאוגרפית והפונקציונאלית משמשת שדה התנסות לתכנית, ועל כן שיתוף פעולה בין בית הספר לגורמים שונים בקהילה הוא חיוני.

ראש הרשות ימנה **מנהל התנדבות רשותי** מטעם אגף החינוך – באישור מפקח מינהל חברה ונוער ועל בסיס הנחיות העסקת מנהל התנדבות רשותי המפורסמות באוגדן התפקידים של משרד הפנים (**ראו נספח 3 במסמך זה**).

מנהל ההתנדבות הרשותי

- אחראי מטעמו של ראש הרשות ליישום המדיניות של מעורבות חברתית, קהילתית ואזרחית של בני הנוער ברשות.
- עובד עם בעלי תפקידים ברשות ובבתי הספר ועומד בקשר עם נציגי ארגונים ומקומות ההתנסות המעשית.
- מסייע לבתי הספר לקיים ימי מוקד בית ספריים להצגת אפשרויות ומוקדי פעילות.
- עם רכז המעורבות בבית הספר, מופקד על הבניית התשתית ליישום התכנית בבית הספר ובקהילה ועל הפעלת מרחבי התנסות בהלימה לנוהל הסדרה ואישור מקומות התנדבות לנוער.

4.3 במחוז

- מנהלי המחוזות הכוללים ומנהלי חברה ונוער במחוז יפעלו לבניית מערך מלווה להטמעת התכנית בבתי הספר.
- המפקח הכולל ומפקח מינהל חברה ונוער יפעלו בשיתוף להכוונה של מנהלי בתי הספר למימוש ההנחיות להפעלת התכנית.
- מנהלי המחוזות יכללו את התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית בדיוני הסטטוס.
- מנהלי חברה ונוער במחוז, בעזרת מרכזי ההדרכה ובשיתוף ממונה חברתי קהילתי ומדריכו, יקיימו מערך השתלמויות לבעלי התפקידים.
- המפקחים על הייעוץ ידאגו ללוות את היועצים להעמקה ולהרחבה של הידע, של הכלים, ושל מתודות העבודה הרלוונטיות לקידום התהליך. הם יקיימו הדרכה זו במסגרות זמן ובמבנים ארגוניים שייקבעו בשיתוף צוות ההיגוי.
- המפקחים על הייעוץ יעקבו אחר התהליכים המתרחשים בבתי הספר וייתנו מענים לסוגיות שונות בהתאם לצורך.
- מפקח מינהל חברה ונוער ומפקח שפ"י ברשות המקומית יקיימו שיח משותף להבניית מבנה התמיכה והליווי של התכנית בבתי הספר שברשות שעליה הם מופקדים.

טיוטא

- מדריכי שפ"י ומדריכי מינהל חברה ונוער ילוו מהלכים בית ספריים, בעלי תפקידים ומיזמים בתחומי התמחותם לשם קידום הפעלת התכנית.
- באחריות מינהל חברה ונוער במחוז לאשר את מינוי רכז המעורבות בהתאם לנוהל אישור מינוי רכז חברתי-קהילתי.
- המחוז יפעיל מערך הדרכה מחוזי בבתי הספר לתמיכה בהדרכה המוסדית בנושא באמצעות מרכז ההדרכה המחוזי ומרכזי פסג"ה.

5. פיתוח מקצועי

יישום התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית מותנה בקיום מסגרות פיתוח מקצועי לכלל הגורמים המעורבים בהפעלת התכנית.

אוכלוסיות יעד

בבית הספר

- רכז התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית - **60 שעות**
- יועצים בית ספריים ורכזים חברתיים בית ספריים – **16-8 שעות**
- מחנכים ומורים חונכים (מורה חונך – מורה שיחונך עד 5 תלמידים בתהליך הרפלקטיבי) – **30 שעות**
- צוות חינוכי של בית הספר – במסגרת ההשתלמות המוסדית – **16-8 שעות**

ברשות המקומית

- רכז התנדבות רשותי – **120 שעות**
- חונך בקהילה (אדם הקולט את התלמידים לביצוע הפעילות במקום ההתנסות) – **24 שעות**

במטה המשרד

- מדריכי שפ"י ומדריכי חינוך חברתי – **16-8 שעות**
 - מפקחים – **8 שעות**
- בנוסף, יש לקיים הדרכה להורים ולתלמידים.

מתווה גנרי כבסיס להכשרות לאוכלוסיות היעד השונות

ראשי פרקים	
1	חיבור אישי, רגשי, ערכי
2	בין למידה משמעותית לתכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית
3	מהות התכנית ועקרונותיה
4	כלים מרכזיים להפעלת התכנית
5	שילוב התכנים בתחומי הדעת
6	יוצאים לדרך: ארגון, תכנון זמן, ליווי והדרכה
7	הגדרת תפקיד ותפיסת תפקיד
8	תכנים והעשרה

נספח 1: מעורבות חברתית במחקר

במחקרים רבים נמצא כי מעורבות חברתית משמעותית תורמת לפיתוח זהות אישית, מסוגלות, הערכה עצמית חיובית, תחושת עצמאות ושליטה ומביאה להצלחה בלימודים. ההתנדבות מאפשרת למתבגר לבחון את יכולותיו, לקבל על עצמו אחריות על התנהלותו ועל ביצועיו ולפתח מיומנויות ארגוניות ומקצועיות.

ממחקרים שונים² עולה כי מעורבות בני נוער בקהילה תורמת למימוש העצמי ולהתפתחותם האישית בתחומים אלו: כישורים אישיים וחברתיים ומיומנויות אישיות וחברתיות, יכולת להציב מטרות, יכולת מנהיגות, יכולת לעבוד עם אחרים, מיומנויות תקשורת בין-אישית, ביטחון עצמי, גאווה ביכולת הביצוע ועוד.

תחושות היכולת לסייע לזולת, להועיל למישהו הנמצא במצוקה, לשמש מקור כוח, מקור תמיכה ותקווה, וכן תחושת היכולת להקדיש זמן ומשאבים למימוש ערכים ראויים, חברתיים או אוניברסליים – כל אלה פועלים כגורמים המעצימים את מודעות המתבגר לזהותו האישית, את תחושת המשמעות בחייו, את תחושת הקוהרנטיות שלו, את גילוי העצמי, את יכולתו לחוות את חייו במלאות וכן את יכולתו להיות פתוח יותר לרגעים של אושר אמת.

² מגן, צ' (1994), מחויבות אישית וכמיהה לאושר בקרב מתבגרים; כהאן-סיטרבצ'נסקי, פ', באומגולד, ש' ודולב, ט' (1998), מחקר מעקב אחר הפעילות של תכנית המד"צים, תכנית המש"צים ושל מועצות תלמידים ונוער, ירושלים: מכון ברוקדייל.

טיוטא

המחקרים השונים מלמדים כי לעתים הקדשת תשומת לב למצוקותיו של הזולת ולמשאלותיו, במטרה למלא תפקידים שונים של סיוע ושל תמיכה, עשויה להגביר את מודעותו של המתבגר לקשיים שהוא עצמו חווה, לתקוותיו ולרגעי הצער והשמחה בחייו, וכן להגביר את המשמעות הטמונה באירועים המתרחשים בחייו.

במישור החברתי, מעורבות חברתית פעילה תורמת לחיזוק תחושת השייכות, לצמצום תחושת הניכור ולחיזוק ההזדהות עם הקהילה. היא מעודדת את המתבגרים ליצור קשרים ואינטראקציות עם אנשים מאוכלוסיות שונות. כמו כן, מעורבות חברתית מגבירה עניין ומודעות ביחס לבעיות חברתיות ויש לה השפעה ארוכת טווח על חייהם של המתבגרים כאזרחים בוגרים בעתיד. מתבגרים המעורבים בפעילות התנדבותית מספרים על חוויות של שמחה, אושר והתרוממות רוח, ומביעים רצון להשקיע זמן ומאמץ לרווחתו של הזולת, לסייע לאחרים במצבי קושי, לעזור לילדים נזקקים ולתרום לחברה ולמדינה.

הראל (2004) הדגיש כי המעורבות וההתנדבות בקהילה תורמות לצמצום מאפיינים של התנהגויות סיכוניות בקרב בני נוער, מצמצמות את תופעות האלימות, משפיעות על החוסן האישי ועל החוסן החברתי של בני הנוער ומעצימות אותם. ממצאים אלה תקפים גם לנוער מנותק.

נספח 2: הגדרת תפקיד רכז "התפתחות אישית ומעורבות חברתית"

א. כללי

- הרכז מופקד על הפעלת התכנית החינוכית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית בכיתות י"א-י"ב.
- הרכז אחראי לתכלול ההיבטים הפדגוגיים והארגוניים של התכנית.
- בבתי ספר שש שנתיים הרכז יפעל לקידום הנושא גם בשכבות ז'ט'.
- הרכז חבר בצוות לחינוך חברתי-קהילתי בבית הספר שבהובלת הרכז לחינוך חברתי-קהילתי.

ב. תיאור התפקיד

ההיבט הפדגוגי

1. אחראי לגיבוש התכנית החינוכית שתלווה את ההתנסות המעשית.
2. אחראי על ההנחיה ועל הליווי של צוות המורים להפעלת התכנית על רבדיה הערכיים, הרגשיים והארגוניים, בשיתוף היועץ וגורמים נוספים.
3. מפעיל השתלמות מוסדית קבועה לצוות החינוכי בשיתוף היועץ והרכז החברתי-קהילתי.
4. מקדם את מערך ההנחיה והליווי של התלמידים במקומות ההתנסות המעשית.

ההיבט הארגוני

1. מתכנן ובונה מערך למיון התלמידים ולשיבוצם בתיאום עם מנהל ההתנדבות הרשותי ועל-פי נוהל הסדרה ואישור מקומות ההתנסות המעשית.
2. מאתר ומאשר מקומות להתנסות מעשית בבית הספר ובקהילה בעזרת מנהל ההתנדבות הרשותי או רכז ההתנדבות הרשותי בחינוך או רשות החינוך הרשותית.
3. תומך ביזמות של תלמידים ומאפשר את מימושן בקהילה.
4. בונה מערך למעקב, לפיקוח ולהערכה בית ספרית בשיתוף עם מקומות ההתנסות המעשית.
5. יוזם אירועים, בשיתוף עם מנהל ההתנדבות הרשותי, להערכה ולתגמול התלמידים כגון: טקסים, הפקת תעודות הערכה, אירועי תרבות וטיולים, אירועים בשיתוף הורים, פרסום ומתן ביטוי פומבי לתכנית ולפעילויותיה.
6. בונה דרכי תקשורת בין הצוות החינוכי לבין הרכזים במקומות ההתנסות בקהילה (בתנועות נוער, במרכזים קהילתיים, במתנ"סים, במועדוניות, בארגונים וולונטריים וכדומה).

טיוטא

7. מתכנן את תכנית ההכשרה וההדרכה של התלמידים במהלך ההתנסות המעשית בתיאום עם מקומות ההתנסות.

8. אחראי על תיעוד, משוב והערכה להפקת לקחים מהתכנית.

ג. דרישות התפקיד

- (1) בעל תואר ראשון ותעודת הוראה.
- (2) מורה בצוות בית הספר בעל שלוש שנות ניסיון לפחות בהוראה ובחינוך כיתה ושהוכיח הצלחה בתפקידו.
- (3) בעל תפיסה חברתית התומכת בקידום המעורבות החברתית.
- (4) עבר הכשרה בהיקף של 60 שעות וקיבל אישור מטעם מינהל חברה ונוער.
- (5) משתתף בהשתלמויות ובימי עיון מטעם מינהל חברה ונוער.

ד. כישורים אישיים

- (1) יכולת ארגון צוות וניהולו.
- (2) יכולת ניהול מתנדבים.
- (3) יכולת ניהול משא ומתן.
- (4) יכולת תקשורת בין-אישית עם בני נוער, עם מורים ועם אנשי רשות ומוסדות בקהילה.
- (5) כישורי הנחיה והדרכה.
- (6) בעל יוזמה ופתיחות.

נספח 3: הגדרת תפקיד מנהל ההתנדבות הרשותי

תיאור התפקיד ותחומי האחריות

מנהל ההתנדבות הרשותי בחינוך אחראי על יישום המדיניות להעמקה של ההתנדבות ולהרחבתה במסגרות החינוך הפורמליות והבלתי-פורמליות.

הוא אחראי על מכלול התכניות הפועלות ברשות, כגון: מחויבות אישית, תעודת בגרות חברתית, עמ"ן, התפתחות אישית ומעורבות חברתית, התנדבות ביחידות הנוער, ביחידות קידום נוער ובתכנית מתנדבים מבוגרים בחינוך.

אחראי על פיתוח שיתופי פעולה ושותפויות בתחום ההתנדבות בחינוך ברמה הבין-מגזרית ברשות המקומית.

אחראי על פיתוח מערך ההתנדבות בתחום החינוך ועל הרחבתו:

- מיפוי תכניות ותפקידים למתנדבים ברשות בשיתוף, בשילוב ובתיאום עם כל הגורמים הנוגעים בדבר ברשות.
- הכנת תכנית עבודה שנתית בשיתוף הגורמים הקולטים מתנדבים והגורמים השולחים אותם.
- סיוע ותמיכה בגיוס מתנדבים ובמיונם.
- סיוע ותמיכה בשיבוץ המתנדבים ובקרה על קליטתם ועל מהלך התנדבותם.
- ניהול מערכת מעקב ודיווח על פעילות המתנדבים.
- הטמעת ההתנדבות כערך וכדרך חיים.
- אחראי על שיווק ומיצוב תחום ההתנדבות ועל העלאתו לסדר היום הציבורי ברשות, לרבות ועדת נוער רשותית.
- ניהול מערך התקציב, לרבות גיוס משאבים להפעלת תכניות ההתנדבות.
- הובלת שולחן עגול רשותי לתכלול תחומי ההתנדבות ברשות בהשתתפות רכז ההתנדבות של מחלקת רווחה.
- אחראי על התמקצעות תחום ההתנדבות ברשות – פיתוח מקצועי של ארגוני ההתנדבות והמתנדבים ברשות.
- שותף להחלטות המטה לשעת חירום ברשות.
- פועל בשיתוף עם הממונים עליו ברשות ובהתאם להנחיותיהם, ועל-פי מדיניות משרד החינוך.

- פועל לפיתוח יוזמות התנדבות חדשניות.

כפיפות

מנהל אגף החינוך ברשות.

תנאים מקדימים למינוי

השכלה

היתר הדרכה ותואר ראשון באחד מן התחומים: מדעי החברה (עדיפות לבוגרי מסלול חינוך חברתי-קהילתי - חברה ונוער או מסלול קידום נוער), מדעי ההתנהגות, עבודה קהילתית.

קורסים והכשרות מקצועיות

מחויב בהשתתפות בקורס דו-שנתי להכשרת מנהלי התנדבות רשותיים בחינוך.

יישומי מחשב: יכולת עבודה טובה בסביבה מתוקשבת.

רישום מקצועי

היתר הדרכה קבוע.

ניסיון מקצועי וניהולי

שתי שנות ניסיון לפחות באחד מן התחומים: עבודה עם בני נוער, הדרכה, הוראה, ארגון וניהול.

כישורים אישיים

יכולת ניהול וארגון

יכולת תקשורת תקינה ויחסי אנוש מעולים

יכולת הנעת תהליכים ואנשים

יכולת שיתוף פעולה עם מתנדבים, עם בעלי תפקידים, ועם מוסדות וארגונים

בעל יוזמה אישית

ניסיון אישי בהתנדבות

נספח 4: תכניות קיימות

תכניות מינהל חברה ונוער

1. [מחויבות אישית](#)
2. [תעודת בגרות חברתית](#)
3. [להיות אזרח](#)
4. [תכנית הליבה לשעות החינוך](#)

תכניות שפ"י

5. [תכנית כישורי חיים לחטיבה העליונה](#)
6. [תכניות שפ"י](#)

רשימת מקורות

1. אברהמי, א' ודר, י' (1995), "קולקטיביזם ואינדיווידואליזם במניעי מתנדבים צעירים: המקרה של בני הקיבוץ", *מגמות*, ל"ז (1-2), עמ' 5-28.
2. אילוביץ', ת' (1988), *מחויבות על-אישית בביטוי ובמעשה והקשר שלה לשאיפות בחיים, לחוויות חיוביות ולתחושת קוהרנטיות בקרב מתבגרים*, עבודת מסטר, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
3. אלמוג, י', שנער, מ' ופליישר, נ', *סקירה על השפעות התכנית החינוכית "מחויבות אישית" – שירות לזולת*, הוצאת מכון מחקר כרמל.
4. [ארנון, ל' \(2007\), "מהי התנדבות? סקירה ודיון בהגדרות למונח התנדבות בארץ ובעולם"](#), [בתוך אתר התנדבות בישראל](#).
5. ביסטרצ'ר, מ' (1997), "הקניית כישורי מנהיגות לנערי קידום נוער", *מניתוק לשילוב*, 8, עמ' 44-51.
6. חוזר מנכ"ל – "מחויבות אישית" – מעורבות בקהילה – זכאות להערכה בתעודת הבגרות, 1.9.2002.
7. כהאן-סיטרבצ'נסקי, פ', באומגולד, ש' ודולב, ט' (1998), *מחקר מעקב אחר הפעילות של תכנית המד"צים*, תכנית המש"צים *ושל מועצות תלמידים ונוער*, ירושלים: מכון ברוקדייל.
8. מגן, צ' (1994), ["מחויבות אישית וכמיהה לאושר בקרב מתבגרים"](#)
9. ["מי צריך אינטגרציה? סולידריות בעידן של מימוש עצמי, ניתוח קבוצת מיקוד של צערי הדמוקרטיה"](#)

10. סטויצקי, ר' (2007), "התנדבות כמשאב הלא-מוצל", בתוך אתר "מאמרים": www.Articles.co.il.
11. פישר, א' (1999), הקשר בין תחושת העצמה לבין התנדבות ומעורבות בקהילה בקרב בני נוער, עבודת מסטר, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.
12. רובוביץ, מ' (2007), "מחויבות אישית כפעילות חינוכית בלתי-פורמלית", בתוך: ש', רומי ומ', שמידע (עורכים), החינוך הבלתי-פורמלי במציאות משתנה, ירושלים: הוצאת מאגנס. עמ' 399-409.
13. שנער, מ', ארז, ח', לטר, ע' ופוייר, א' (2005), "מחויבות אישית" – מעורבות בקהילה, תכנית חינוכית, משרד החינוך מינהל חברה ונוער.
14. שנער, מ', דנה, ג', פוייר, א' וברוק, א' (תשס"ב), מחויבות אישית, שירות לזולת, "תו תקן" למוסדות קולטים, מידעון לתחומי פעילות במוסדות הקולטים בני נוער, משרד החינוך, מינהל חברה ונוער.
15. Steinberg, L. & Levinee, A. (1990), *You and your adolescent*. New York: Harper and Row.
- 16.

